

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора педагогічних наук,
доцента Дяченко Марії Дмитрівни
на дисертаційне дослідження Рожнової Ганни Павлівни
на тему «Професійна підготовка майбутніх журналістів у вищих
навчальних закладах України (друга половина XX – початку
XXI століття)», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика
професійної освіти**

1. Актуальність обраної теми

Одним із чинників розбудови української державності є орієнтація на громадянське суспільство, у формуванні якого надзвичайно важливу роль відіграють засоби масової інформації, що виступають каталізатором демократичних процесів. В умовах глобалізації журналіст є не просто інформатором і ретранслятором подій, який віддзеркалює сучасність, це – аналітик-навігатор, здатний формувати громадську думку й допомагати виробленню суспільних орієнтирів; комунікатор, який встановлює контакт між людьми на основі конструктивного діалогу; соціально зріла, відповідальна особистість із чіткою громадянською позицією, з національною ідеєю, особливим журналістським світоглядом та філософським поглядом на життя; це – інтелектуально-творчий працівник, який не лише на високому рівні володіє професійними технологіями, а й глибоко усвідомлює відповідальність перед законом, суспільством і власним сумлінням за свою професійну діяльність, сприяє консолідації нації, інтеграції України в європейський простір як конкурентоспроможної держави, майбутнє якої певною мірою залежить від професіоналізму працівників ЗМІ – представників четвертої влади.

Тому необхідність удосконалення шляхів, змісту й науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх журналістів до професійної діяльності в умовах інформаційного суспільства є наразі особливо актуальним завданням журналістської освіти. В контексті потужних інтеграційних процесів і ствердження української державності вирішення проблеми підготовки майбутніх фахівців для всіх сфер суспільного життя й оновлення сучасної концепції вищої школи з проекцією на майбутнє – неможливе без аналізу й урахування минулого досвіду професійної освіти й аналізу її теоретичних та методичних засад, оскільки це дозволяє уникнути певних помилок і відстежити їхні причини, розробити сучасні концепції згідно з новими тенденціями глобалізаційних процесів.

Соціально-економічні трансформації, що відбулися в Україні на зламі тисячоліть, зумовили переоцінку ціннісних орієнтирів, удосконалення методів і форм, пошук нових педагогічних технологій з метою оновлення змісту професійної підготовки майбутніх журналістів. Сучасна українська професійна педагогіка, суттєво прогресуючи у збільшенні та розгалуженні теоретичних досліджень, потребує базово-історичного оперття – досвіду попередників у здобутті й нагромадженні знань. Адже будь-який народ, будь-яка нація починається, насамперед, з того, що вона досконало знає своє минуле, яке в певні періоди було сучасністю, літописцями якої називають журналістів. З огляду на вищезазначене наукова розвідка Г. П. Рожнової має безперечну актуальність, науково-теоретичну цінність і практичну значущість.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їхня достовірність

Наукові положення, висновки та пропозиції, сформульовані Г. П. Рожною в дисертації, є чіткими й обґрунтованими, послідовними та логічними, змістовними й аргументованими. Варто відзначити чіткість і

наукову виваженість основних положень дослідження, комплексний підхід до вивчення теоретичних засад проблеми, який зумовив глибинність змістового наповнення роботи.

Авторкою доведено, що впродовж кожного періоду професійної підготовки майбутніх журналістів відображалися не лише галузеві, суспільно-політичні, освітньо-парадигмальні трансформації, але й змінювалися методологічні підходи, ретроспективний аналіз яких може сприяти коригуванню сучасних методів вирішення цієї проблеми з урахуванням досвіду минулих десятиліть.

Аналіз дисертації пані Ганни Рожнової засвідчує, що авторкою виконано величезну дослідницьку роботу: аналітико-синтетичне опрацювання значної кількості законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють професійну підготовку журналістських кадрів в Україні, архівних матеріалів, дидактичних джерел, довідкової літератури, статей у вітчизняній та зарубіжній науково-педагогічній періодиці, інтернет-ресурсів тощо; виокремлення перспективних напрямів реалізації професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти в контексті нової освітньої стратегії, що базуються на історичному досвіді, з екстраполяцією їх у майбутнє професійної педагогіки. Це дає підстави стверджувати, що дисертація «Професійна підготовка майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)» є комплексним, цілісним, завершеним і самостійним дослідженням.

Високий ступінь достовірності та переконливості результатів дослідження забезпечується оптимальною дослідницькою методологією; комплексним застосуванням низки теоретичних й емпіричних методів дослідження; широтою, різноманітністю опрацьованої джерельної бази, що включає законодавчі, нормативно-методичні документи в галузі вищої освіти, наукові розвідки українських та зарубіжних учених і нараховує

262 джерела, що свідчить про ґрунтовне опрацювання проблеми й наукову зрілість дисертантки.

Ґрунтовність дослідження Г. П. Рожнової підкреслюється можливістю відтворення педагогічного досвіду з вирішення окресленої проблеми у вітчизняних закладах вищої освіти.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що підхід її автора до вивчення процесу підготовки майбутніх журналістів відзначається фундаментальністю, цілісністю та новаторством.

Побудувавши дисертацію на аналізі значної кількості архівних матеріалів, дослідниця здійснила ґрунтовний аналіз ключових особливостей підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що є важливим сегментом теорії професійної педагогіки. Вважаємо за потрібне підкреслити і те, що авторці вдалось уникнути ідеологічних оцінок тих чи інших ситуацій, пов'язаних із підготовкою журналістів до професійної діяльності впродовж різних історичних періодів – а це не просто й надзвичайно важливо для дослідження.

Наукова робота Рожнової Г. П. – чітко структурована, характеризується логічністю викладу, якісним оформленням наукового апарату, глибокою продуманістю, збалансованістю текстового та графічного матеріалу й підпорядкована реалізації основних завдань дослідження.

У першому розділі дисертації – «Проблема професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України в педагогічній теорії та практиці» – здійснено глибокий теоретичний аналіз проблеми професійної підготовки майбутніх журналістів в українських закладах вищої освіти в контексті педагогічної теорії та практики (с. 25–71), зокрема: висвітлено методологію дослідження й доведено доцільність дотримання низки принципів та методологічних підходів у цій науковій розвідці (с. 28–33), аргументовано застосування в дисертаційній роботі загальнонаукових і спеціальних методів дослідження (с. 34–36); окреслено історіографію та

джерела дослідницької праці (с. 38–51); надано розгорнуту характеристику основних періодів професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття, проаналізовано суспільно-політичні умови кожного з періодів та їхній ідеологічний вплив на систему журналістської освіти загалом і формування особистості майбутнього журналіста зокрема (с. 51–71). Характеризуючи кожен з визначених періодів, авторка підкреслила важливість прогресивного поступу в розвитку журналістської освіти в Україні, а саме: відкриття відділень і факультетів журналістики та появи нових кафедр за різними напрямками спеціалізації в галузі журналістики тощо (с. 62–63; с. 65). У роботі проведено поглиблений порівняльний аналіз навчальних планів, відстежено зміст журналістських дисциплін, акцентовано на важливості заходів щодо поліпшення якості підготовки журналістських кадрів упродовж досліджуваних періодів (с. 102–117; с. 119).

Ознайомлення з дисертацією засвідчило, що дослідниця продемонструвала системний підхід до вивчення такого педагогічного явища, як професійна підготовка майбутніх журналістів упродовж тривалого часу – шістдесяти двох років. Це свідчить про критичність, інноваційність і глибинність мислення авторки наукового дослідження та методологічну визначеність, що й уможливило успішне завершення наукового пошуку зі складної, але актуальної й перспективної теми, яка виносить на захист.

На особливу увагу в першому розділі заслуговує виконана дисертанткою виважена узагальнена характеристика періодизації професійної підготовки журналістів в Україні II половини ХХ – початку ХХІ століття (таблиця 1.1, с. 67–70), в якій згідно з кожним періодом чітко окреслено загальні тенденції розвитку вищої журналістської освіти з проєкцією на стандарти професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти (до 2014 р. – ВНЗ).

У другому розділі – «Змістові та організаційні характеристики професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України (друга половина ХХ –початок ХХІ століття)» – висвітлено вимоги до професійної підготовки майбутніх журналістів у контексті освітньо-кваліфікаційної характеристики та схарактеризовано їхні особливості в контексті різних історичних періодів (с. 77–102); розкрито зміст й окреслено структуру професійної підготовки майбутніх журналістів і відстежено навчальні плани підготовки майбутніх фахівців за журналістськими спеціальностями (с. 102–118); окреслено форми та методи організації професійної підготовки майбутніх журналістів (с. 118–133); поетапно проаналізовано великий масив архівних матеріалів щодо структури та змісту професійної підготовки майбутніх журналістів, а також значну кількість нормативних документів, які регламентували зміст і напрями розвитку вищої школи певного періоду.

Теоретичною цінністю роботи вважаємо: виокремлення принципів, що стали основою побудови стандартів вищої освіти у сфері журналістики (с. 96); окреслення структури кваліфікаційної характеристики фахівця-журналіста з вищою освітою (с. 98) та ключових компетентностей за спеціальністю «журналістика», освітніх рівнів: «бакалавр», «магістр» (с. 97); характеристика посад професійної діяльності журналіста (с. 99).

Вартісним у дисертації, на наш погляд, є проведення порівняльного аналізу кількісного складу вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку журналістів у світі загалом і в Україні зокрема (с. 92–93).

У цьому розділі глибоко й усебічно проаналізовано сучасний стан професійної підготовки майбутніх журналістів, детально розглянуто дисципліни, які забезпечують підготовку майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України (с. 109–116), що, безумовно, забезпечило формування авторського розуміння необхідності розробки єдиних освітніх стандартів для професійної підготовки майбутніх журналістів (с. 101).

Дисертантка завдяки розгорнутому аналізу архівних документів наочно продемонструвала поступову переорієнтацію навчального процесу майбутніх журналістських кадрів з теоретичної на практичну складову, що виявлялося в поступовому збільшенні кількості годин на практичні заняття (с. 119–120); окреслила заходи щодо вдосконалення форм і методів підготовки майбутніх журналістських кадрів (с. 122–123), що свідчить про наукову зрілість дисертантки як перспективного вченого в галузі педагогіки вищої школи.

У третьому розділі – «Перспективні шляхи професійної підготовки майбутніх журналістів у вищих навчальних закладах України» – розкрито сутність актуальних проблем професійної підготовки майбутніх журналістів у закладах вищої освіти України в контексті модернізації освітньої системи (с. 142–150); висвітлено основні тенденції сучасної журналістської освіти (с. 142–144); окреслено особливості стандартизації журналістської освіти в загальнофілософському та праксеологічному аспектах (с. 155); виокремлено основні положення, що можуть слугувати підґрунтям професійної підготовки майбутніх журналістів у контексті модернізації вищої освіти в Україні (с. 159); акцентовано на перспективних заходах щодо підвищення якості журналістської освіти в Україні (с. 160); запропоновано професіологічну характеристику конкурентоспроможного випускника-журналіста з урахуванням специфіки його майбутньої професійної діяльності згідно з сучасними вимогами (с. 160–161); розроблено перспективні шляхи використання історико-педагогічного досвіду для підготовки майбутніх журналістів в Україні, який допомагає і в формуванні образу сучасного журналіста-професіонала (с. 162–171); підкреслено суспільну значущість професійної підготовки майбутніх журналістів в сучасній Україні, яка здійснюється в контексті утвердження демократії та поглиблення трансформацій в усіх сферах суспільного життя (с. 174–175).

Особливо цінною в контексті цього розділу є розгорнута авторська характеристика реформ у системі вищої освіти України в контексті професійної підготовки майбутніх журналістів (с. 150–152).

3. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова розвідка Рожної Г. П. суттєво збагачує теорію та методику професійної освіти, є новаторською і перспективною, має теоретичну цінність і практичне значення та свідчить про вміння дисертантки бачити актуальні наукові проблеми й успішно працювати над їхнім вирішенням.

Проведений історико-педагогічний аналіз уможливив досягнення мети дослідження та отримання суттєвих наукових результатів, зокрема: системно досліджено проблему професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні в умовах історичних та освітніх змін як цілісного, динамічного процесу в системі вищої освіти; запропоновано авторську періодизацію професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні; розкрито перспективні шляхи реалізації професійної підготовки майбутніх журналістів у контексті нової стратегії розвитку вищої освіти України тощо.

4. Значущість результатів дослідження для науки й практики та можливі шляхи їх використання

Проведене історико-педагогічне дослідження, на нашу думку, збагатить наукові знання про напрями, зміст, структуру форми, методи, основні характеристики професійної підготовки майбутніх журналістів в Україні. Дослідницею зроблено вагомий внесок не лише в теорію та методику професійної освіти загалом і підготовки майбутніх журналістів зокрема, а й в історію української журналістики другої половини ХХ ст. – початку ХХІ століття.

Дисертаційна робота має науково-практичну цінність, що створює можливість використання результатів дослідження при викладанні

спецкурсів: з професійної підготовки майбутніх фахівців; з історії журналістики; теорії соціальних комунікацій тощо.

Практичне значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається тим, що обґрунтовані в дослідженні положення та узагальнення можна використати: 1) у процесі вдосконалення концепції професійної підготовки майбутніх журналістів в закладах вищої освіти України; 2) при написанні підручників та навчально-методичних посібників з педагогіки вищої школи; 3) під час розробки спецкурсів, створення хрестоматій з теорії та історії української журналістики.

Не викликає сумніву і той факт, що практична значущість одержаних дисертанткою результатів дослідження буде оцінена як науковцями-педагогами, так і журналістикознавцями.

5. Повнота викладення наукових положень і результатів дослідження в опублікованих працях

Робота пройшла достатню апробацію. Основні положення дисертації Рожної Г. П. досить повно висвітлено в 12 публікаціях, з яких: 2 статті в зарубіжному виданні, 1 стаття іноземною мовою; 6 статей у фахових виданнях; 4 публікації у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

6. Оцінка змісту й оформлення дисертації та автореферату

Дисертація та автореферат написані грамотно й оформлені згідно з чинними вимогами. Виклад основних наукових положень, висновків і рекомендацій у роботі – послідовний, логічно завершений, з чіткими формулюваннями; мова тексту дисертації – виразна, лаконічна, відповідає нормам наукового стилю. Зміст автореферату – ідентичний основним положенням дисертації.

7. Зауваження до змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення отриманих дисертанткою результатів, вважаємо за необхідне зазначити окремі дискусійні положення та зауваження щодо дисертаційної роботи.

1. На наш погляд, мета дослідження має досить розлоге формулювання, друга частина якого дублюється в четвертому завданні (с. 20), а також не є переконливою аргументація доцільності застосування в межах педагогічного дослідження зі спеціальності 13.00.04 історико-генетичного методу (с. 36), що потребує додаткового роз'яснення.

2. Звертаємо увагу на те, що згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», розділ III, п. 11, передбачено, що список використаних джерел формується здобувачем наукового ступеня за його вибором (опціонально – в кінці кожного розділу основної частини дисертації) одним із таких способів: у порядку появи посилань у тексті; в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків; у хронологічному порядку. В дисертації список використаних джерел подано після всього тексту роботи, а в межах розділів посилання винесено наприкінці кожної сторінки.

3. Вважаємо, що варто було б ширше продемонструвати наукову дискусію щодо підготовки майбутніх журналістів до професійної діяльності; детальніше проаналізувати написані в роки незалежної України монографії, дисертації, автореферати дисертацій з теми дослідження або дотичних до неї тем. І бажано було б надати чіткішу дефініцію понятійного конструкту «підготовка майбутніх журналістів до професійної діяльності» (с. 26).

4. У роботі авторка намагалася висвітлити зарубіжний досвід підготовки майбутніх журналістів – на с. 91 подано кількісний склад вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку журналістів у світі, проте це здійснено лише в межах 2008 р. Варто було б окреслити стан професійної підготовки майбутніх журналістів у зарубіжних державах упродовж і інших

періодів (зокрема, в другій половині ХХ ст.). На наше переконання, в цьому контексті (з огляду на євроінтеграцію України) доцільно було б окреслити й зарубіжний досвід сусідньої Польщі щодо фахової підготовки майбутніх журналістів, навчання в університетах якої характеризується високою якістю та повністю відповідає європейським стандартам вищої освіти.

5. На наш погляд, назву пп. 3.2 (с. 162–175) доцільніше було би подати на кшталт: «Авторська концепція використання історико-педагогічного досвіду для підготовки майбутніх журналістів в Україні» або «Модель використання історико-педагогічного досвіду підготовки майбутніх журналістів у процесі сучасної журналістської освіти в Україні», оскільки в ньому – значна кількість цінних пропозицій авторки дисертації, які не було висвітлено на сторінках автореферату через обмеженість його обсягу. В цьому контексті висловлюємо побажання дослідниці, на яке рекомендується звернути особливу увагу: в найближчій перспективі видати монографію або навчальний посібник, до тексту яких долучити багатий матеріал, що залишився поза межами тексту дисертації й лише частково використаний в додатках до роботи, а також навести приклади форм і методів організації професійної підготовки майбутніх журналістів у сучасних закладах вищої освіти в контексті модернізації освітньої системи й обґрунтувати ефективність використання цих форм та методів в освітньому процесі.

6. У текстах автореферату й дисертації в контексті формулювання загальних положень і висновків, особливо в контексті перспективних шляхів використання історико-педагогічного досвіду для сучасної підготовки майбутніх журналістів в Україні, авторка послуговується дещо застарілими формулюванням «вищі навчальні заклади» та аббревіатурою ВНЗ, що суперечить сучасним визначенням – «заклад вищої освіти», ЗВО – передбаченим Законом України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, стаття 1, п. 7. У контексті висвітлення історико-педагогічного досвіду підготовки журналістів в Україні за необхідності доцільно було вживати